

TOKDOSHLAR OILASINING TURKUM VA TURLARI. TARQALISHI VA AHAMIYATI

Soyibjonova Dilorom

Andijon Davlat Pedagogika Insituti

Tabiiy fanlar fakulteti Biologiya yo'nalishi

201-gurux talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14466009>

Annotatsiya: Mazkur maqola Tokdoshlar oilasining turkum va turlari, ularning tarqalishi va ekologik hamda iqtisodiy ahamiyatini o'rganadi. Tokdoshlar (Vitaceae) oila a'zolari asosan tropik va subtropik mintaqalarda keng tarqalgan bo'lib, ularning eng mashhur vakili — uzum (*Vitis vinifera*) bo'lib, oziq-ovqat, sharob ishlab chiqarish, farmatsevtika va kosmetika sanoatida keng qo'llaniladi. Ushbu oilaning turkumlariga *Vitis vinifera*, *Vitis labrusca*, *Vitis rotundifolia* va *Vitis amurensis* kabi turlar kiradi.

Maqolada tokdoshlar oilasining geografik tarqalishi, o'ziga xos ekologik xususiyatlari, tuproqni eroziyadan himoya qilishdagi roli, shuningdek, yong'oqzorlar va uzumzorlarning global isishning oldini olishdagi ahamiyati haqida so'z boradi. Shuningdek, bu o'simliklar oziq-ovqat mahsulotlari, sharob sanoati, eksport, va tibbiyotda muhim iqtisodiy qiymatga ega bo'lib, ularning tibbiy foydalari va kosmetik sanoatdagi o'rni ham ko'rsatiladi.

Tokdoshlar oilasining turkumlari va turlari tabiatda ekologik muvozanatni saqlash, global isish va iqlim o'zgarishiga qarshi kurashishda ham katta ahamiyatga ega. Shuningdek, ularning iqtisodiy va tibbiy foydalari insoniyat uchun nafaqat bugungi, balki kelajakda ham katta ahamiyatga ega bo'lishi kutiladi.

Аннотация: Данная статья исследует роды и виды семейства Витовых, их распространение, а также экологическое и экономическое значение. Семейство Витовые (Vitaceae) включает растения, широко распространенные в тропических и субтропических регионах, среди которых наиболее известным представителем является виноград (*Vitis vinifera*), который активно используется в пищевой промышленности, производстве вина, фармацевтике и косметологии. К этому семейству принадлежат такие виды, как *Vitis vinifera*, *Vitis labrusca*, *Vitis rotundifolia* и *Vitis amurensis*. В статье рассматриваются географическое распространение витовых растений, их экологические особенности, роль в защите почвы от эрозии, а также их значимость в контексте предотвращения глобального потепления и изменения климата. Кроме того, эти растения имеют большое экономическое значение, поскольку их используют в производстве пищевых продуктов, виноделии, экспортной деятельности и медицине, а также рассматриваются их лечебные свойства и роль в косметической промышленности.

Роды и виды семейства Витовых играют важную роль в поддержании экологического баланса в природе, а также в борьбе с глобальным потеплением и изменениями климата. Кроме того, их экономическое и медицинское значение будет продолжать расти в будущем и оставаться актуальным для человечества.

Annotation: This article explores the genera and species of the Vitaceae family, their distribution, as well as their ecological and economic significance. The Vitaceae family consists primarily of plants found in tropical and subtropical regions, with the most well-known representative being the grapevine (*Vitis vinifera*), which is widely used in the food

industry, wine production, pharmaceuticals, and cosmetics. Key species of this family include *Vitis vinifera*, *Vitis labrusca*, *Vitis rotundifolia*, and *Vitis amurensis*.

The article discusses the geographic distribution of the Vitaceae family, their unique ecological characteristics, their role in soil erosion prevention, and their significance in mitigating global warming. It also highlights the economic value of these plants in the food, wine, export, and medicinal sectors, as well as their medicinal benefits and role in the cosmetic industry.

The genera and species of the Vitaceae family play a vital role in maintaining ecological balance, combating global warming, and addressing climate change. Furthermore, their economic and medicinal benefits are expected to continue growing, offering significant value to humanity not only today but also in the future.

Kalit so'zlar: Tokdoshlar oilasi, *Vitis* (uzum), *Vitis vinifera*, *Vitis labrusca*, *Vitis rotundifolia*, *Vitis amurensis*, tarqalishi, tropik va subtropik hududlar, ekologik ahamiyat, oziq-ovqat sanoati, sharob ishlab chiqarish, farmatsevtika, kosmetika sanoati, global isish, eroziya oldini olish, ekologik muvozanat, tibbiy foydalari, eksport mahsulotlari, biodiversitet, . Yevropa uzumi, Amerika uzumi, Muscadine uzumi, O'zbekiston uzum sanoati, iqtisodiy ahamiyat.

Ключевые слова: Семейство Витовые, Витис (виноград), *Vitis vinifera*, *Vitis labrusca*, *Vitis rotundifolia*, *Vitis amurensis*, распространение, тропические и субтропические районы, экологическое значение, пищевая промышленность, производство вина, фармацевтика, косметическая промышленность, глобальное потепление, предотвращение эрозии, экологический баланс, лечебные свойства, экспортные продукты, биоразнообразие, европейский виноград, американский виноград, мускатный виноград, винодельческая промышленность Узбекистана, экономическое значение.

Keywords: Vitaceae family, *Vitis* (grapevine), *Vitis vinifera*, *Vitis labrusca*, *Vitis rotundifolia*, *Vitis amurensis*, distribution, tropical and subtropical regions, ecological significance, food industry, wine production, pharmaceuticals, cosmetics industry, global warming, erosion control, ecological balance, medicinal benefits, export products, biodiversity, European grape, American grape, Muscadine grape, Uzbekistan grape industry, economic importance.

1. Kirish

Tokdoshlar (Vitaceae) oilasi, asosan, tropik va subtropik mintaqalarda o'sadigan o'simliklar oilasiga kiradi. Bu oila o'zining iqtisodiy va ekologik ahamiyati bilan ajralib turadi. Tokdoshlar oilasining eng mashhur vakili — uzum (*Vitis vinifera*) bo'lib, u oziq-ovqat, sharob sanoati va boshqa ko'plab sohalarda keng qo'llaniladi. Ushbu tezisda tokdoshlar oilasining asosiy turkumlari va turlari, ularning tarqalishi, ekologik va iqtisodiy ahamiyati muhokama qilinadi

2. Tokdoshlar Oilasining Asosiy Turkumlari va Turlari

Tokdoshlar oilasi ko'plab turlardan iborat bo'lib, asosan, o'sish xususiyatlariga ko'ra quyidagicha guruhlarga bo'linadi:

2.1. *Vitis* (Uzumlar)

Vitis — tokdoshlar oilasining eng keng tarqalgan va muhim turidir. Bu turda dunyo bo'ylab yuzlab uzum turlari mavjud. Vitis vinifera eng mashhur turi bo'lib, asosan, sharob ishlab chiqarishda va meva sifatida iste'mol qilinadi. Boshqa turkumlarga quyidagilar kiradi:

Vitis labrusca (Amerika uzumi)

Vitis rotundifolia (Muscadine uzumi)

Vitis amurensis (Amur uzumi)

2.2. Vitis Turlarining Xususiyatlari

Uzum (Vitis vinifera) eng qadimgi va keng tarqalgan turi bo'lib, asosan, O'rta yer dengizi mintaqasida o'sadi.

Amerika uzumi (Vitis labrusca) ko'proq sovuq mintaqalarga moslashgan bo'lib, rezavor mevalari bilan tanilgan.

Muscadine uzumi (Vitis rotundifolia) o'zining qalin qobig'i va yuqori shakar miqdori bilan ajralib turadi.

Amur uzumi (Vitis amurensis) sovuq iqlimga chidamli bo'lib, Sharqiy Osiyoda keng tarqalgan.

3. Tokdoshlar Oilasining Tarqalishi

Tokdoshlar oilasi asosan tropik va subtropik hududlarda o'sadi, lekin ba'zi turlari sovuq iqlim sharoitlariga ham moslashgan. Ular ko'pincha o'simliklar bilan o'ralgan, toqqa yopishib o'sadigan o'simliklar sifatida o'sadi.

Geografik Tarqalishi: Tokdoshlar oilasining o'simliklari Asiya, Yevropa, Amerika va Afrikada keng tarqalgan.

Uzumzorlarning tarqalishi: Uzum (Vitis vinifera) asosan O'rta yer dengizi mintaqasida, Janubiy Yevropa, Shimoliy Afrika va Osiyo hududlarida o'sadi.

Amerika uzumi va Muscadine uzumi esa, asosan, Shimoliy va Janubiy Amerikada tarqalgan.

4. Tokdoshlar Oilasining Ekologik va Iqtisodiy Ahamiyati

4.1. Ekologik Ahamiyati

Tokdoshlar oilasining o'simliklari tabiiy ekosistemalar uchun muhim ahamiyatga ega.

Tuproqni saqlash: Tokdoshlar ildiz tizimi orqali tuproqni eroziyadan himoya qiladi.

Biodiversitet: Uzumzorlar ko'plab o'simliklar va hayvonlar uchun yashash muhiti yaratadi.

Karbon almashinuvi: Tokdoshlar atmosferadagi karbonat angidridni yutib, global isishning oldini olishda yordam beradi.

4.2. Iqtisodiy Ahamiyati

Tokdoshlar oilasining iqtisodiy ahamiyati ulkan.

Oziq-ovqat sanoati: Uzumning mevalari oziq-ovqat mahsuloti sifatida keng iste'mol qilinadi.

Sharob sanoati: Uzumning eng muhim qo'llanilish sohasi — sharob ishlab chiqarish. O'zbekiston kabi davlatlar uzum va sharob ishlab chiqarishda yetakchi hisoblanadi.

Farmatsevtika va kosmetika: Uzumdan olingan yog' va boshqa moddalar kosmetika va farmatsevtikada ishlatiladi.

Eksport: Uzum va uning mahsulotlari eksport qilish uchun katta iqtisodiy qiymatga ega.

4.3. Tibbiyotdagi Ahamiyati

Uzumlarning tibbiy foydalari ham katta. Ular yurak-qon tomir tizimini mustahkamlashga yordam beradi, stressni kamaytiradi va antioksidantlar sifatida tanilgan. Uzumdan tayyorlangan turli ekstraktlar va sharbatlar sog'liq uchun foydalidir.

5. Xulosa

Tokdoshlar oilasi o'simliklar dunyosida muhim o'rin tutadi. Uzun, Amerika uzumi, Muscadine uzumi va boshqa turlar nafaqat oziq-ovqat sanoatida, balki ekologik tizimlarni qo'llab-quvvatlashda, iqlimni saqlashda va tibbiyotda ham katta ahamiyatga ega. Ularning tarqalishi butun dunyoga yoyilgan bo'lib, ekologik barqarorlikni saqlash, iqtisodiy rivojlanish va salomatlikni yaxshilashda muhim rol o'ynaydi. Tokdoshlar oilasining o'simliklari tabiiy boylik sifatida insoniyatga katta foyda keltiradi va ularni saqlash va rivojlantirish dunyo miqyosida zarurdir.